

*Соколова Л.В.,**д.е.н.,**професор кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою,**Харківський національний університет радіоелектроніки**Колісник О.В.,**к.е.н.,**доцент кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою,**Харківський національний університет радіоелектроніки**Соколов О.Є.,**здобувач кафедри економічної кібернетики
та управління економічною безпекою,**Харківський національний університет радіоелектроніки*

ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО БІЗНЕСУ

Анотація. У статті розроблено науково-методичні рекомендації щодо оцінки фінансового становища промислових підприємств – суб'єктів малого підприємництва. Досліджено зміни фінансового стану групи підприємств – представників малого бізнесу, побудовано матрицю динаміки їх фінансового стану.

Ключові слова: суб'єкт малого підприємництва, оцінка, фінансові показники, фінансова діагностика, матриця динаміки фінансового стану.

Постановка проблеми. Кризові явища, які проявляються в промисловості України останнім часом, є причиною зниження фінансово-економічного потенціалу промислових підприємств, порушення їх фінансової рівноваги. Це веде до збиткової діяльності більшості підприємств, у тому числі у сфері малого бізнесу, деформації структури капіталу, яка пов'язана з відсутністю довгострокових джерел фінансування та значною часткою короткострокових зобов'язань, виникнення протиріч між ліквідністю, рентабельністю та фінансовою стійкістю [1, с. 12].

Однак сьогодні розвиток національної економіки орієнтовано на євроінтеграцію, створення сприятливого інвестиційного клімату для іноземних інвесторів, лібералізацію зовнішньої торгівлі, що зумовлює необхідність підвищення економічної ефективності діяльності вітчизняних промислових підприємств, забезпечення високих темпів їхнього розвитку. Значна роль у подальшому розвитку вітчизняної промисловості, безумовно, належить промисловим підприємствам малого бізнесу. Вирішення актуальних для розвитку промисловості країни питань у контексті означеної загальної проблеми потребує регулярного проведення фінансової діагностики діяльності підприємств, аналіз результатів котрої забезпечить прийняття керівництвом обґрунтованих управлінських рішень у сфері фінансового менеджменту.

У межах реалізованої сучасної економічної політики держави дуже важливим є створення нових робочих місць у країні за рахунок розвитку та підтримки малого підприємництва. При цьому важливим є своєчасне проведення діагностики фінансового стану суб'єктів малого підприємництва.

Вважаємо за доцільне розробити науково-методичні рекомендації щодо оцінки стану фінансів суб'єктів малого підприєм-

ництва, які б відповідали вимогам зручності використання на практиці та забезпечували релевантність інформації, необхідної для прийняття відповідних управлінських рішень у сфері антикризового управління.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На важливість проведення оцінки фінансового становища та фінансової стійкості підприємства в умовах ринкової економіки націлені наукові праці багатьох фахівців в області економіки. Причому більшість із них розглядають фінансовий стан підприємства як найважливішу характеристику економічної діяльності підприємства у зовнішньому середовищі. У зв'язку з цим слід відзначити роботи таких авторів, як Покропивний С.Ф., Баканов М.І., Герчикова І.М., Горфінкель В.Я., Швандар В.А., Бойчик І.М., Ковальов В.В., Родіонова В.М., Федотова М.А. та ін. [2–8].

Окремі науковці вважають, що своєчасна та якісна діагностика та профілактична робота є головними завданнями управління підприємством [9; 10]. Науковець Бусень Л. стверджує, що процес діагностики носить дослідницький, пошуковий та пізнавальний характер [11]. Проблеми діагностики фінансового стану і стійкості функціонування підприємства розглянуті у роботі [12].

Слід зазначити, що в країнах із розвинутою ринковою економікою давно осмислена практична значущість серйозних аналітичних досліджень. Практика світового господарювання переконливо свідчить: спираючись на показники фінансової діагностики, можна зробити висновок про дієвість фінансового механізму, виявити слабкі сторони фінансових операцій для того, щоб вжити відповідних заходів щодо виправлення такого становища. Цьому присвячено багато наукових праць західних фахівців у сфері економіки, серед яких можна відзначити таких авторів, як: Бріггем С., Ерхардт М., Хелферт Е., Ван Хорн Дж.К., Нікбахт Е., Гропеллі А., Сігел Джоел Г., Шим Джей К. та ін. [13–17].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У результаті аналізу спеціальної літератури у даному напрямі було встановлено, що недостатньо уваги приділяється питанням фінансової діагностики саме малих промислових підприємств.

Мета статті полягає у розробці науково-методичних рекомендацій щодо оцінки фінансового стану суб'єктів малого підприємництва, застосування якої на практиці сприятиме прийняттю науково обгрунтованих управлінських рішень у сфері фінансового менеджменту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для діагностики фінансового стану підприємства існує безліч різних методик, заснованих на використанні формалізованих і неформалізованих показників. Недоліком більшості з них є відсутність інтегрального критерію, на підставі якого можна судити про рівень кризового стану на підприємстві. Це призводить до необхідності розрахунку великої кількості показників, на основі яких важко робити однозначні висновки.

Перерахованих недоліків позбавлені методики оцінки можливості банкрутства підприємств, засновані на використанні інтегрального критерію – Z-рахунка. Однак такі критерії побудовані на результатах багаторічних спостережень та аналізі звітності закордонних підприємств, що працюють в умовах стабільної економічної ситуації, зі своєю структурою, темпами і тенденціями.

Крім існуючих закордонних моделей, останнім часом з'явилися розробки вітчизняних економістів. Однією з них є модель, розроблена колективом харківських учених під керівництвом Гриньової В.М. [18]:

$$Z = 0,01 \cdot K_1 + 10 \cdot K_2 + 1,02 \cdot K_3 + 1,48 \cdot K_4, \quad (1)$$

де Z – інтегральний показник фінансового стану підприємства;

K_1 – показник поточного покриття;

K_2 – показник абсолютної платоспроможності;

K_3 – показник автономії;

K_4 – показник рентабельності продажу.

Показник поточного покриття свідчить про здатність підприємства швидко погасити свою короткострокову заборгованість, характеризує співвідношення ліквідних коштів і поточних зобов'язань. Нормативне значення поточного показника покриття дорівнює 1 [7, с. 121].

Показник абсолютної платоспроможності є найбільш чітким критерієм ліквідності підприємства і показує величину поточних зобов'язань, які можуть бути погашені негайно. Нижня межа показника, що наводиться в зарубіжній та вітчизняній літературі [7; 19], дорівнює 0,2. Однак якщо врахувати специфіку діяльності підприємств малого бізнесу, то вони мають незначні суми коштів на розрахункових рахунках і в касі підприємств, тому нижня межа цього показника знаходиться на рівні, близькому до 0.

Показник автономії дає змогу визначити частку власного капіталу в загальному підсумку балансу. Чим вище значення цього показника, тим більше фінансово стійким, стабільним і незалежним від зовнішніх кредиторів є підприємство. У західній і вітчизняній літературі наводиться нижня межа даного показника 0,5–0,6 [4; 19], яка означає, що всі зобов'язання підприємства можуть бути покриті його власними коштами.

Таблиця 1

Початкові дані для розрахунку складових оцінки платоспроможності та рентабельності (тис. грн.)

Підприємство	Рік	ЗРІА	ПЗ	ГК	ВК	А	ЧП	ВР
СМП 1	t	130,5	29,6	0,2	100,9	129,9	54,5	753,2
	t+1	138,5	73,3	3,1	65,2	137,9	-35,7	622,1
	t+2	65,7	115,7	4,1	50,0	165,7	-15,2	684,3
СМП 2	t	158,2	38,7	3,1	100,0	161,6	11,7	700
	t+1	175,3	74,5	4,3	110,5	170,4	15,0	750
	t+2	180,5	90,5	5,5	119,2	179,5	6,7	870
СМП 3	t	148,7	73,6	3,4	25,0	150,3	10,0	600,0
	t+1	163,3	90,1	4,2	37,0	164,4	12,0	850,0
	t+2	173,8	102,3	5,1	41,0	172,0	4,0	900,0
СМП 4	t	223,5	60,3	10,5	150,0	219,6	60,0	1200
	t+1	230,0	68,0	13,0	220,0	225,5	70,0	1200
	t+2	250,5	75,0	15,7	275,0	240,0	55,0	1300
СМП 5	t	145,6	70,4	1,3	15,0	143,7	6,0	450,0
	t+1	151,2	76,0	1,8	22,0	150,2	10,0	350,0
	t+2	160,0	80,3	2,5	27,9	158,7	5,9	460,0
СМП 6	t	132,3	55,4	1,3	5,0	133,0	3,0	300,0
	t+1	121,4	65,8	0,8	6,5	120,7	1,5	250,0
	t+2	135,7	57,8	1,0	5,5	135,2	-1,0	300,0
СМП 7	t	50,3	10,2	4,1	49,1	50,3	-9,4	71,2
	t+1	39,7	-	5,0	39,7	39,7	-17,8	42,3
	t+2	28,2	6,4	1,0	21,8	28,2	-4,2	60,9
СМП 8	t	1,1	2,3	0,4	-1,2	1,1	-2,5	41,0
	t+1	0,3	3,7	0,1	-3,4	1,3	-1,0	58,7
	t+2	2,0	5,9	0,5	-4,2	2,0	3,0	67,2
СМП 9	t	72,5	53,4	35,8	19,1	72,5	8,5	258,1
	t+1	69,8	47,2	43,9	22,6	69,8	3,5	449,3
	t+2	37,2	37,3	25,1	-0,1	37,2	-22,7	296,8

Джерело: авторська розробка

Показник рентабельності продажу показує частку чистого прибутку, яка припадає на одну грошову одиницю продажу. Збільшення значення даного показника свідчить не тільки про збільшення обсягів чистого прибутку, але й про зростання її частки у виручці.

Для виявлення складової, яка сприяла розвитку кризи найбільшою мірою, інтегральний показник Z треба розкласти на дві складові і дослідити зміну позицій кожного підприємства, що аналізується, у матриці «фінансовий стан підприємства»:

$$Z = Z_1 + Z_2, \quad (2)$$

де Z_1 – складова оцінки платоспроможності підприємства;
 Z_2 – складова оцінки рентабельності підприємства.

Перша складова інтегрального показника оцінки фінансового стану суб'єкта малого підприємництва – рівень платоспроможності розраховується за такою формулою:

$$Z_1 = 0,01 \cdot K_1 + 10 \cdot K_2 + 1,02 \cdot K_3. \quad (3)$$

Друга складова – рівень рентабельності розраховується відповідно до такої формули:

$$Z_2 = 1,48 \cdot K_4. \quad (4)$$

Проведемо дослідження зміни фінансового стану дев'яти промислових підприємств міста Харкова – суб'єктів малого підприємництва (СМП), продукція яких є найбільш типовою для обраної галузі. Початкові дані наведені в табл. 1.

У табл. 1 прийняті такі позначення: ЗРІА – засоби, розрахунки, інші активи; ПЗ – поточні зобов'язання; ГК – грошові кошти; ВК – власний капітал; А – активи; ЧП – чистий прибуток; ВР – виручка від реалізації.

Після розрахунку значень фінансових коефіцієнтів K_1-K_4 , відповідно до обраної моделі, занесемо отримані дані, а також значення складової платоспроможності та рентабельності до табл. 2.

Сформуємо матрицю динаміки фінансового стану підприємств – суб'єктів малого підприємництва (рис. 1). Усі отримані значення складових рентабельності та платоспроможності дев'яти підприємств занесені до матриці станів, що складається з 64 квадрантів, кожен з яких характеризується різними значеннями складових. На рис. 1 позначення кожного підприємства наведено відповідно до t -го періоду дослідження.

Під час дослідження суб'єктів малого підприємництва – підприємств машинобудівної галузі м. Харків було виявлено, що рівень платоспроможності та рівень рентабельності деяких із них знаходиться на дуже катастрофічному рівні, тому під час формування матриці динаміки фінансових станів підприємств пропонується до її складу додати квадранти, в яких значення рентабельності та платоспроможності будуть негативні. Крім того, також пропонується розділити матрицю станів на чотири зони: I зона характеризує гостро критичний стан суб'єкта малого підприємництва, II зона – кризовий стан підприємства, III зона – легка криза, IV зона – стійкий фінан-

Таблиця 2

Розрахункові дані моделі

Підприємство	Рік	K_1	K_2	K_3	K_4	Z_1	Z_2
СМП 1	t	4,41	0,007	0,78	0,07	0,85	0,10
	t+1	1,89	0,04	0,47	-0,06	0,92	-0,09
	t+2	1,43	0,04	0,30	-0,02	0,72	-0,03
СМП 2	t	4,09	0,08	0,62	0,01	1,47	0,02
	t+1	2,35	0,06	0,65	0,01	1,28	0,03
	t+2	1,99	0,06	0,66	0,01	1,29	0,01
СМП 3	t	2,02	0,05	0,17	0,01	0,69	0,02
	t+1	1,81	0,05	0,23	0,01	0,75	0,01
	t+2	1,70	0,05	0,24	0,004	0,76	0,006
СМП 4	t	3,71	0,17	0,68	0,05	2,43	0,07
	t+1	3,38	0,19	0,98	0,06	2,93	0,09
	t+2	3,34	0,21	1,15	0,04	3,3	0,06
СМП 5	t	2,07	0,02	0,10	0,008	0,32	0,02
	t+1	1,99	0,02	0,15	0,01	0,37	0,03
	t+2	1,99	0,03	0,18	0,01	0,5	0,04
СМП 6	t	2,39	0,02	0,04	0,01	0,26	0,01
	t+1	1,84	0,01	0,05	0,006	0,17	0,009
	t+2	2,35	0,02	0,04	-0,003	0,26	-0,004
СМП 7	t	4,93	0,40	0,97	-0,13	5,48	-0,19
	t+1	0	0	1,0	-0,42	1,02	-0,62
	t+2	4,41	0,16	0,77	-0,07	2,43	-0,10
СМП 8	t	0,48	0,17	-1,09	-0,06	0,60	-0,09
	t+1	0,08	0,03	-2,6	-0,02	-3,5	-0,03
	t+2	0,32	0,08	-2,1	-0,04	-1,34	-0,06
СМП 9	t	1,36	0,67	0,26	0,03	6,98	0,04
	t+1	1,48	0,93	0,32	0,008	9,77	0,01
	t+2	1,00	0,67	-0,003	-0,08	6,71	-0,12

Джерело: авторська розробка

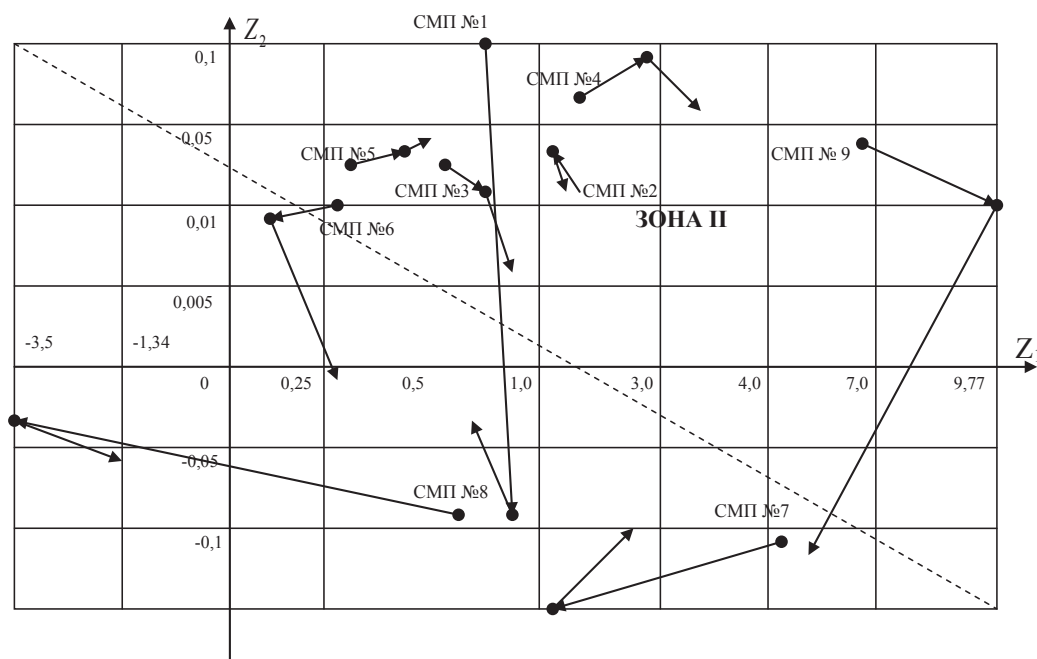

Рис. 1. Матриця динаміки фінансового стану промислових підприємств – суб'єктів малого підприємництва підприємств

Джерело: авторська розробка

совий стан. Слід також відзначити, що III та IV зони не позначені на рис. 1, тому що в даному конкретному випадку всі досліджувані промислові підприємства знаходяться в украї катастрофічному фінансовому становищі і на рисунку вони потрапляють у I та II зони.

Пунктирними лініями у матриці виділено різні зони стану підприємства – від критичного стану до стійкої роботи. У матрицю станів заносять значення показника рівня кризового стану на відповідні моменти часу, а потім об'єднують їх стрілками від попереднього моменту часу до наступного. Таким чином, виходить траєкторія фактичної зміни фінансового стану підприємства за відповідний аналізований проміжок часу.

Як показали проведені розрахунки, досліджувані суб'єкти малого підприємництва – промислові підприємства м. Харків знаходяться в украї катастрофічному становищі. Розраховані значення рентабельності знаходяться на вкрай низькому рівні, деякі з них сягають навіть негативних значень. Із платоспроможністю справи у підприємств дещо кращі. Таким чином, якщо проаналізувати матрицю динаміки фінансових станів обраних для аналізу підприємств (рис. 1), то стає очевидним, що більшість підприємств знаходиться у гостро катастрофічному фінансовому становищі, про що свідчить їх знаходження в зоні I.

Причинами такого становища є: негативні виклики зовнішнього середовища; нестабільність національної валюти; труднощі з наданням кредитів малим підприємствам; високі податки; недостатня підтримка з боку держави, а також нестабільність економічно-політичного стану в Україні.

Висновки. У роботі розроблено науково-методичні рекомендації щодо діагностики фінансового стану малих промислових підприємств, що базуються на побудові розширеної матриці за рахунок уведення нових квадрантів, в яких відображується весь спектр чисельних значень оцінних показників.

Напрямом подальших досліджень можна вважати застосування нечітких методів у процесі дослідження фінансового стану промислових підприємств, доцільність чого обумовлена високим ступенем нестабільності зовнішнього середовища. Це дасть змогу своєчасно оцінювати фінансове становище промислових підприємств, у тому числі у сфері малого бізнесу, та більш точно відображати їх реальне становище з метою подальшого фінансового планування.

Література:

1. Костирко Л.А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства : монографія / Л.А. Костирко. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2004. – 240 с.
2. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / С. Ф. Покропивний. – К. : КНЕУ, 2003. – 605 с.
3. Баканов М.І. Теорія економічного аналізу : [навчальний посібник] / М.І. Баканов, М.В.Мельник, А.Д. Шеремет ; вид. 5-е, випр. і доп. ; за ред. М.І. Баканова. – М. : Фінанси і статистика, 2007. – 536 с.
4. Герчикова І.М. Менеджмент : [навчальний посібник] / І.М. Герчикова ; вид. 4-е, випр. і доп. – М., 2010. – 512 с.
5. Горфінкель В.Я. Економіка підприємства : [навчальний посібник] / В.Я. Горфінкель, В.А. Швандар ; вид. 4-е, випр. і доп. ; за ред. В.Я. Горфінкеля та В.А. Швандара. – М., 2007. – 670 с.
6. Бойчик І.М. Економіка підприємств / І.М. Бойчик, П.С. Харів, М.І. Хопчан. – Л. : Сполох, 2005. – 211 с.
7. Ковальов В.В. Фінансовий аналіз: методи та процедури : [навчально-практичний посібник] / В.В. Ковальов. – М. : Фінанси і статистика, 2002. – 560 с.
8. Родіонова В.М. Фінансова стійкість підприємства в умовах інфляції / В.М. Родіонова, М.А. Федотова. – М. : Перспектива, 1995. – 98 с.
9. Сергієнко Є.А. Комплекс моделей діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства / Є.А. Сергієнко // БізнесІнформ. – 2007. – № 12. – С. 62–67.
10. Сопов І. Підходи до діагностики фінансового потенціалу підприємства / І. Сопов // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 1. – С. 68–75.

11. Бусень Л. Діагностика в антикризовому управлінні / Л. Бусень // Антикризовий менеджмент. – 2005. – № 11 – С. 14–24.
12. Копчак Ю.С. Проблеми діагностики фінансового стану і стійкості функціонування підприємства / Ю.С. Копчак // Вісник СумДУ. – 2004. – № 9. – С. 23–33.
13. Брігхем С. Фінансовий менеджмент : [навчальний посібник] / С. Брігхем, М. Ерхардт. – СПб. : Пітер, 2009. – 960 с.
14. Хелферт Е. Техніка фінансового аналізу / Е. Хелферт ; вид. 10-е випр. і доп. – СПб., 2003. – 640 с.
15. Ван Хорн Дж.К. Основи управління фінансами / Дж.К. ван Хорн ; пер. з англ. – М., 2003. – 800 с.
16. Нікбахт Е. Фінанси / Е. Нікбахт, А. Гропеллі ; пер. з англ. В.Ф. Овсієнка та В.Я. Мусієнка. – К. : Основи, 1993. – 383 с.
17. Шим Джей К. Фінансовий менеджмент / К. Шим Джей, Г. Сігел Джоел ; пер. з англ. – М. : Філінь, 1996. – 400 с.
18. Гриньова В.М. Управління підприємством в умовах розвитку ринку: Наукове видання / В.М. Гриньова [та ін.] – Харків : ХДЕУ, 2003. – 168 с.
19. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій : Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій від 21.03.97 р. № 37 // Галицькі контракти. – 1997. – № 40. – С. 47.

Соколова Л.В., Колесник О.В., Соколов О.Е.
Исследование финансового положения промышленных предприятий малого бизнеса

Аннотация. В статье предложены научно-методические рекомендации к оценке финансового положения промышленных предприятий – субъектов малого предпринимательства. Проанализированы изменения в состоянии финансов группы предприятий – представителей малого бизнеса, построена матрица динамики их финансового состояния.

Ключевые слова: субъект малого предпринимательства, оценка, финансовые показатели, финансовая диагностика, матрица динамики финансового состояния.

Sokolova L.V., Kolesnik O.V., Sokolov O.E. Research of financial state of industrial enterprises of small business

Summary. In the article scientific-methodical recommendations to the evaluation of financial state of industrial enterprises- subjects of small business were offered. There have been researched changes in financial state of the group of enterprises- representatives of small business, matrix of the dynamics of their financial state was built.

Keywords: subjects of small business, evaluation, financial indicators, financial diagnostic, the matrix of dynamics of the financial state.